

FAKTORSKA ANALIZA UPITNIKA O INSTITUCIONALNOM PENOLOŠKOM TRETMANU

LJILJANA MIKŠAJ-TODOROVIĆ • ALEKSANDAR BUĐANOVAČ

primljeno: listopad 2000.
prihvaćeno: veljača 2001.

Izvorni znanstveni članak

UDK: 376.5

343.9

Na uzorku osuđenika na izdržavanju kazne u 4 kaznena zavoda RH - jednoj otvorenoj ustanovi (N= 31), dvije poluotvorene (N= 110) i jednoj zatvorenoj (N=171) primijenjen je upitnik koji procjenjuje odnos ispitanika prema raznim elementima "tretmana", odnosno života u ustanovi.

Cilj je istraživanja utvrđivanje faktorske strukture upitnika na skupinama osuđenika cijelog uzorka, iz zatvorene i otvorenih/poluotvorenih ustanova, te usporedba tih struktura, kako bi se provjerilo percipiraju li osuđenici segmente prve razine tretmana pretpostavljene modelom tri razine tretmana (Buđanovac i sur., 1996).

Faktorska analiza izvršena je pomoću programa Pcompa_n. Kriterij za ekstrakciju faktora bio je PB, a glavne komponente su rotirane u kosu orthoblique poziciju.

U sve tri provedene faktorske analize mogu se prepoznati četiri faktora, čije su kongruencije (izračunate za faktorske strukture na uzorcima iz poluotvorenih/otvorenih ustanova i jedne zatvorene ustanove) više od .70, odnosno .80. To su faktori koji opisuju autodestruktivna ponašanja i odnose s ljudima, obrazovanje i slobodne aktivnosti, anticipaciju života na slobodi, te rad. Njihov sadržaj nije identičan, već se razlikuju u nekim varijablama. Faktor pogodnosti i stegovnih mjera pojavio se na ukupnom uzorku i uzorku iz zatvorene ustanove, a ostali faktori specifični su za pojedini uzorak.

Čini se da različiti režimi života u različitim tipovima ustanovama uvjetuju različite percepcije osuđenika. Tako su osuđenici u zatvorenoj ustanovi više orijentirani na svoje fizičko i zdravstveno stanje, pogodnosti i kazne te odnose s ljudima na slobodi. Ne čudi da su upravo ti sadržaji njihova preokupacija, s obzirom na viši stupanj depriviranosti, poglavito u kontaktima sa "slobodom". Osuđenici iz poluotvorenih i otvorenih ustanova, s druge strane, odvojeno percipiraju slobodne aktivnosti i liječenje, općenite odnose s drugim ljudima (izvan i unutar ustanove), te uvjete života.

Istraživanje je potvrdilo da ispitanici prepoznaju pretpostavljene komponente prve razine tretmana kao uglavnom zasebne cjeline, a struktura tih komponenti određenim dijelom ovisi o tipu ustanove.

Ključne riječi: penalni tretman, rehabilitacija osuđenika

UVOD

Relativno je mali broj istraživanja koja bi se bavila percepcijom institucionalnog tretmana od strane samih delinkvenata - subjekata tog tretmana. Tako Holbert i Unnithan (1992) ističu nedostatak radova koji se bave percepcijom samih prijestupnika, odnosno njihovim viđenjem "kriminalno-političkog sustava, društva u cjelini, te ostalih zatvorenika i vlastite kriminalne aktivnosti". Još 1962. godine, Cahn (prema Holbert i Unnithan, 1992) podupire istraživanja koja daju posebno mjesto viđenju kriminalne politike i tretmana od strane samih "korisnika", a Caster (1972 - prema Holbert i Unnithan, 1992) sugerira provedbu istraživanja percepcije

osuđenika "naročito onda kad vlada intervenira u njihov život". I drugi autori ističu da ima premalo literature o delinkventima i njihovim vlastitim uvjerenjima o "preodgojnom procesu" kojega su oni subjekti (npr., Shover, 1979; Schura, 1971; Tannenbaum, 1982 - prema Holbert i Unnithan, 1992).

Način na koji će ta istraživanja biti provedena ovisi o praktičnoj primjeni rehabilitacijske filozofije u pojedinim zemljama. Rehabilitacijska filozofija uključuje najmanje tri razine tretmana (Buđanovac i sur. 1996). Prvu razinu čine oblici tretmana koje Buđanovac (1989)

* Kontakt adresa: ERF, Kušlanova 59a, Zagreb

naziva metodama općeg tretmana, a Mikšaj-Todorović i Leko (1995), strukturiranjem života. U strukturiranje života u ustanovi spada rad, obrazovanje, slobodno vrijeme, sustav stimulacije (pogodnosti i kazne). Ta je struktura regulirana kućnim redom pojedinih ustanova. Kako za tu prvu razinu u domaćoj literaturi ne postoji jedinstveni naziv, autori je opisno nazivaju još i elementima tretmana (vidi Buđanovac i Stipetić, 1978), segmentima zavodskog tretmana, segmentima života u ustanovi. Prva razina ne uključuje strukturirane individualne i grupne programe tretmana, za razliku od druge i treće razine.

Dругu razinu sačinjavaju programi koncipirani za posebne kategorije, kao što su, primjerice, ovisnici o alkoholu i drogama. Zajednička karakteristika ovih oblika tretmana je da sudjelovanje u njima i kvaliteta tog sudjelovanja predstavlja temelj za procjenu cjelokupnog ponašanja osuđenih i ocjenu uspješnosti tretmana koja se donosi u određenim vremenskim intervalima. Primjer jedinog programa u nas koji se evaluira je program tretmana ovisnika o alkoholu u poluotvorenom zavodu Turopolje (Tatalović i sur., 1999).

Treću razinu predstavljaju takozvani mali rehabilitativni programi. Sudjelovanje osuđenih u njima ne utječe direktno na procjenu ponašanja, ali se svakako pozitivno odražava na prve dvije razine. Primjer jedinog takvog evaluiranog tretmana u nas je program relaksacije proveden u otvorenom zavodu Valtura (Brgles, 1996; Mikšaj-Todorović i sur., 1998), tijekom čije su se provedbe mogle zamijetiti pozitivne promjene u cjelokupnom ponašanju osuđenika.

Dok je naglasak istraživanja u zapadnim zemljama upravo na implementiranju i objektivnom evaluiranju programa oblikovanih prema potrebama osuđenika, koji spadaju u drugu i treću razinu tretmana (primjerice za ovisnike - Lipton, 1997; za seksualne delinkvente - Hagan, King i Patros, 1994; za nasilne delinkvente - Bush, 1995, itd.), a mnogo je manje pozornosti posvećeno prvoj razini, u Hrvatskoj je još uvijek moguće analizirati i unapređivati pojedine elemente samo prve

razine tretmana, jer ciljano postavljeni i organizirani programi tretmana (druga i treća razina) nisu zaživjeli. Razvijanje i evaluiranje specifičnih programa tretmana sve se više pokazuje nužnom potrebom s obzirom na rastući broj delinkvenata s multiplim tretmanskim potrebama, ali i zbog usklađivanja s rehabilitacijskom filozofijom koja prevladava u naprednim penalnim sustavima zapadnih zemalja.

Istraživanje prikazano u ovom radu također je ostalo na razini ispitivanja mišljenja o prvoj razini, odnosno o svim elementima zavodskog tretmana. Ono se nadovezuje na nekolicinu ranijih istraživanja stavova osuđenika. Spomenut ćemo neka od njih, koja je pravilnije nazvati ispitivanjima mišljenja osuđenih osoba u kaznenim zavodima.

Jedno takvo istraživanje proveli su Buđanovac i Stipetić (1978) na populaciji osuđenika u zatvorenom kaznenom zavodu Lepoglava. Oni su, između ostalog, ustanovili da je kritičnost prema tretmanu u pozitivnoj korelaciji sa zadovoljstvom tretmanom, da stupanj zadovoljstva osuđenika tretmanom determinira vrednovanje pojedinih značajnih elemenata tretmana, da su odnos osoblja u cjelini i metode rada ocijenjeni prilično pozitivno, a objektivni uvjeti života znatno lošije.

Buđanovac i sur. (1987) ispitali su stupanj zadovoljstva osuđenih odnosom i radom pojedinih kategorija osoblja, nekim elementima tretmana te uvjetima života i rada u zavodu. Njihovi su rezultati pokazali da je veći dio osuđenih osoba zadovoljan većim dijelom osoblja, znatno je manji broj osuđenika zadovoljan tretmanom, a izraženo je i nezadovoljstvo uvjetima života i rada u ustanovi. U odnosu na istraživanje iz 1978, može se primijetiti konstantno nezadovoljstvo uvjetima života i rada u ustanovi, a čini se da je vremenom smanjeno zadovoljstvo tretmanom.

U Sloveniji, Brinc (1985, 1986) je u razdoblju od 1982. do 1987. u dva opsežna istraživanja ispitivao socijalnu klimu u zatvorenim institucijama Slovenije. Predmet njegovog interesa pri tome je bilo i osuđenikovo doživljavanje institucije, odnosno tretmana u instituciji. Autor naglašava da upitnik kojim su se prikupljali ovi podaci mjeri sastavne dijelove

koji se mogu podvesti pod pojam prizonicacije. Dobivena su dva modela. Prvi je "deprivation model", kojeg karakterizira depersonalizacija i stigmatizacija i "importation model", koji razloge za prizonicaciju traži u samim ispitanicima, odnosno njihovim vrijednostima i stavovima s kojima dolaze u zavod.

Prilikom analize pojedinih elemenata tretmana treba svakako voditi računa o karakteristikama kaznenih zavoda s obzirom na njihovu kategorizaciju - zatvoreni, otvoreni i poluotvoreni (vidjeti Buđanovac i sur., 1996). Razlog su tome, naravno, velike razlike u režimu provođenja zavodske kazne.

CILJ RADA

Kako u našim ustanovama uglavnom ne postoje dobro strukturirani programi tretmana (osim programa rada s alkoholičarima, koji je još u početnoj fazi i evaluacija se tek očekuje) koje bi bilo moguće evaluirati, u okviru projekta "Modeli intervencije u svrhu prevencije poremećaja u ponašanju", kojeg je ovaj rad dio, kreiran je upitnik kojim se nastojalo ispitati kako osuđenici doživljuju pojedine elemente zavodskog života (posao, obrazovanje, slobodno vrijeme, odnosi s drugima...).

Cilj ovoga rada je ekstrahirati značajne latentne dimenzije upitnika, koje predstavljaju segmente zavodskog tretmana (život u ustanovi) te utvrditi koliko su te dimenzije po svojoj strukturi slične ovisno o stupnju otvorenosti ustanove.

Na taj način, vidjet će se percipiraju li osuđenici kongruentno segmente prve razine tretmana pretpostavljene modelom - rad, obrazovanje, slobodno vrijeme, pogodnosti i kazne, odnose s ljudima i drugo.

Otvorene i poluotvorene ustanove promatrane su kao jedna skupina, jer se organizacija života u njima suštinski ne razlikuje toliko da bismo mogli očekivati bitnije razlike u strukturi navedenih dimenzija.

S obzirom na cilj rada, korištena je eksplorativna faktorska analiza kod koje nije unaprijed pretpostavljeno koji će faktori biti dobi-

veni, te u radu nisu postavljene posebne hipoteze.

METODE

Uzorak ispitanika

Ispitivanje je provedeno na uzorku osuđenika na izdržavanju kazne u 4 kaznena zavoda RH - jednoj otvorenoj ustanovi:

(Valtura, N=31, prosječna duljina kazne=21,45 mjeseci, dob=39,2 godine);

dvije poluotvorene:

(Turopolje, N=48, prosječna duljina kazne=17.08 mjeseci, dob=35,7 godina)

(Slavonska Požega, N=62, prosječna duljina kazne=19,44 mjeseci, dob=36,8 godina)

(Ukupno, N=110);

i jednoj zatvorenoj (Lepoglava, N=171, prosječna duljina kazne=34,21 mjesec, dob=41,7 godina).

Ispitanici otvorene i poluotvorenih ustanova spojeni su u jednu skupinu. Ukupno je bilo 312 ispitanika.

Instrument

Za potrebe ovog istraživanja konstruiran je upitnik koji procjenjuje odnos ispitanika prema raznim elementima "tretmana", odnosno života u ustanovi (Mikšaj-Todorović i Buđanovac, 2001). Upitnik se sastoji od 37 čestica u obliku tvrdnji. Zadatak je ispitanika da pročitaju pažljivo svaku tvrdnju i zao kruže ponuđeni odgovor koji izražava stupanj slaganja (Upitnik se nalazi u prilogu).

Upitnik je proizašao iz opisanog modela s tri razine institucionalnog tretmana i usredotočen je, naravno, na prvu razinu. Nastojali su se dobiti podaci o uključenosti osuđenika u postojeće aktivnosti i "tretmane" (ne može se govoriti o programima tretmana), te njihovom zadovoljstvu svim elementima, kao i o odnosu s drugim ljudima, te anticipaciji života na slobodi.

Deskripcija rezultata na upitniku, uključujući i razlike između tipa ustanova prikazana je u radu Mikšaj-Todorović i Buđanovac (2001).

Obrada podataka

Faktorska analiza (metoda glavnih komponenti) izvršena je kako bismo reducirali veći broj komponenti (čestica upitnika) na nekoliko latentnih varijabli, odnosno, u ovom slučaju, područja "života u ustanovi" i utvrdili ovisi li struktura faktora o stupnju otvorenosti ustanove.

Analiza je izvršena pomoću programa Pcompa_n koji prije analize glavnih komponenti vrši normalizaciju varijabli. Kriterij za ekstrakciju faktora bio je PB, a glavne komponente su rotirane u kosu orthoblique poziciju.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA

Učinjene su tri faktorske analize - na ukupnom uzorku, koja je ekstrahirala šest značajnih faktora, na uzorku iz otvorenih i poluotvorenih ustanova (osam značajnih faktora) te na uzorku iz zatvorene ustanove (sedam značajnih faktora).

Nakon toga, ispitane su kongruencije između faktora.

Svi ispitanici

Faktorskom analizom na cjelokupnom uzorku izolirano je šest značajnih faktora koji objašnjavaju ukupno 48% zajedničke varijance (Tablica 1.). Oni su rotirani u orthoblique poziciju.

Tablica 1: Značajne glavne komponente

FAKTORI	Lambda	% zajedničke varijance	Kumulativno
1	6.2510270	0.16895	0.16895
2	3.1440209	0.08497	0.25392
3	2.7318906	0.07383	0.32776
4	2.5165967	0.06802	0.39577
5	1.7460446	0.04719	0.44296
6	1.4968937	0.04046	0.48342

U tablicama 2. i 3. prikazani su koeficijenti sklopa i strukture orthoblique faktora.

Prvi orthoblique faktor definiran je varijablama koje opisuju suradnju osoblja zavoda s centrima za socijalnu skrb zbog problema

Tablica 4: Orthoblique matrica korelacija

	F1	F2	F3	F4	F5	F6
F1	1.000	-0.078	0.107	0.136	0.054	0.071
F2		1.000	0.171	0.295	-0.183	-0.145
F3			1.000	0.294	-0.042	-0.305
F4				1.000	-0.037	-0.399
F5					1.000	-0.095
F6						1.000

osuđenih, namjeru osuđenika da se po izlasku obrate za pomoć centru za socijalnu skrb, te suradnju osoblja zavoda sa zdravstvenim ustanovama na slobodi. Riječ je, dakle, o orijentaciji osoblja i samog osuđenika na pripremu za poslijepenalno razdoblje.

Treba napomenuti da je volja osuđenika za traženjem pomoći po izlasku iz zavoda u relaciji s njegovom percepcijom spremnosti osoblja za suradnju sa socijalnim i zdravstvenim ustanovama.

Stav osoblja prema ovom pitanju ima, dakle, značajan utjecaj na stav osuđenika.

Drugi faktor opisuju varijable koje se odnose na uključenost i zadovoljstvo obrazovnim procesom u kaznenom zavodu, te mišljenje da će to iskustvo koristiti na slobodi, te uključenost i zadovoljstvo aktivnostima slobodnog vremena, te mišljenje o koristi tih za kasniji život na slobodi.

Ovaj se faktor, dakle, odnosi na ovladavanje znanjima i određenim vještinama, i njihovu korisnost za život na slobodi.

Iz ovog se faktora može vidjeti da uključenost i zadovoljstvo obrazovnim procesom i aktivnostima slobodnog vremena, prema percepciji osuđenika stoje u relaciji s njihovom spremnošću da stečena znanja i vještine koriste i po izlasku na slobodu.

Ovo ima visok kriminalno politički značaj, jer stečena znanja i vještine povećavaju vjerojatnost da će ih osuđenici po izlasku na slobodu koristiti izvan kriminalnog miljea.

Treći faktor definiraju varijable prilagodba uvjetima života, radna sposobnost, uključenost u radni proces, zadovoljstvo uvjetima rada, korištenje radnih iskustava na slobodi, liječenje od kroničnih bolesti i psihičkih problema, te nastavak liječenja na slobodi.

Tablica 2: Orthoblique sklop (P)

Varijabla	P1	P2	P3	P4	P5	P6
1. prilagodba uvjetima života	0.177	0.086	-0.396	-0.003	0.070	0.348
2. prostorno-higijenski uvjeti	0.432	0.079	-0.262	-0.264	0.053	0.283
3. radna sposobnost	-0.192	0.013	-0.776	0.044	-0.073	-0.189
4. uključenost u rad. proces	0.065	-0.021	-0.617	-0.127	0.215	0.199
5. zadovoljstvo uvj. rada	0.162	-0.006	-0.657	-0.115	0.142	0.243
6. iskustvo rada za život	0.134	-0.091	-0.571	-0.095	0.133	0.144
7. uključenost u obr. proces	0.007	-0.823	0.031	0.100	-0.186	0.081
8. zadovoljstvo obrazovanjem	0.079	-0.883	0.053	0.082	-0.113	0.042
9. iskustvo obraz. u životu	0.094	-0.866	0.045	0.043	-0.065	-0.019
10. uključenost u sl. vrijeme	-0.104	-0.393	-0.187	-0.279	0.276	-0.106
11. zadovoljstvo sl. vremenom	0.086	-0.391	-0.177	-0.489	0.224	-0.136
12. iskustvo sl. vr. u životu	-0.057	-0.532	-0.145	-0.304	0.246	-0.090
13. uključenost u KLA	-0.013	-0.078	0.356	0.056	0.106	0.425
14. uključenost u tret. ovisnika	-0.265	-0.291	0.164	0.163	0.034	0.051
15. uključenost u sport	-0.397	-0.386	-0.073	0.138	0.176	-0.006
16. kronične bolesti	0.066	0.064	0.695	-0.002	0.128	0.341
17. psihički problemi	0.037	-0.039	0.601	-0.182	0.163	0.015
18. samopovrjeđivanje	-0.225	0.029	-0.034	0.055	-0.194	0.522
19. pokušaj samoubojstva	-0.319	-0.059	-0.103	0.490	-0.043	0.726
20. kršenje pravila	0.031	-0.090	-0.114	-0.130	-0.680	0.294
21. pogodnosti	0.091	0.159	-0.151	-0.228	0.499	0.208
22. stegovne mjere	-0.110	0.049	0.131	0.285	0.717	-0.028
23. anticipacija uv. otpusta	0.087	0.123	0.029	-0.209	-0.149	0.496
24. odnos s odgajateljima	0.110	0.010	-0.090	-0.174	-0.181	0.481
25. odnos s osiguranjem	0.048	-0.047	-0.017	0.019	-0.026	0.671
26. odnos s osuđenima	-0.011	0.018	-0.060	-0.006	0.248	0.541
27. odnos s obitelji	-0.026	-0.011	0.044	-0.689	-0.173	-0.022
28. pomoć u odnosima s obit.	-0.049	-0.104	0.174	0.138	0.269	0.462
29. odnos s prijateljima	0.093	-0.033	-0.071	-0.594	0.075	0.166
30. anticipacija živ. s obitelji	0.053	0.027	0.072	-0.638	0.047	-0.037
31. anticipacija stanovanja	-0.112	0.156	-0.009	-0.618	-0.123	-0.126
32. anticipacija izvora prihoda	-0.436	0.019	0.155	-0.529	-0.039	0.120
33. anticipacija zaposlenja	-0.473	0.021	0.182	-0.527	-0.012	0.167
34. osoblje surađuje s CZSR	-0.613	0.096	-0.096	-0.011	0.073	-0.078
35. anticipacija pomoći CZSR	-0.666	0.011	0.017	-0.244	-0.005	0.107
36. osoblje sur. sa zdravstvom	-0.491	0.133	-0.270	0.124	-0.025	-0.037
37. anticipacija budućeg liječenja	-0.246	0.045	-0.697	0.268	-0.112	-0.089

Tablica 3: Orthoblique struktura (F)

Varijabla	F1	F2	F3	F4	F5	F6
1. prilagodba uvjetima života	0.156	-0.059	-0.473	-0.212	0.047	0.464
2. prostorno-higijenski uvjeti	0.384	-0.128	-0.368	-0.373	0.056	0.482
3. radna sposobnost	-0.287	-0.051	-0.721	-0.128	-0.037	0.022
4. uključenost u rad. proces	0.010	-0.237	-0.721	-0.392	0.235	0.425
5. zadovoljstvo uvj. rada	0.102	-0.226	-0.754	-0.390	0.161	0.488
6. iskustvo rada za život	0.084	-0.272	-0.649	-0.334	0.171	0.366
7. uključenost u obr. proces	0.085	-0.766	-0.096	-0.158	-0.047	0.169
8. zadovoljstvo obrazovanjem	0.162	-0.841	-0.073	-0.164	0.043	0.137
9. iskustvo obraz. u životu	0.168	-0.838	-0.071	-0.176	0.097	0.089
10. uključenost u sl. vrijeme	-0.123	-0.534	-0.326	-0.431	0.371	0.085
11. zadovoljstvo sl. vremenom	0.034	-0.594	-0.346	-0.598	0.339	0.154
12. iskustvo sl. vr. u životu	-0.065	-0.674	-0.314	-0.484	0.366	0.125
13. uključenost u KLA	0.074	-0.081	0.223	-0.038	0.062	0.295
14. uključenost u tret. ovisnika	-0.197	-0.208	0.117	0.068	0.055	-0.044
15. uključenost u sport	-0.347	-0.357	-0.147	-0.055	0.223	-0.028
16. kronične bolesti	0.166	0.104	0.603	0.089	0.058	0.113
17. psihički problemi	0.090	-0.025	0.534	-0.024	0.152	-0.103
18. samopovrjeđivanje	-0.197	0.017	-0.188	-0.178	-0.262	0.509
19. pokušaj samoubojstva	-0.209	-0.004	-0.223	0.111	-0.132	0.552
20. kršenje pravila	-0.007	-0.068	-0.225	-0.278	-0.680	0.460
21. pogodnosti	0.073	-0.063	-0.266	-0.315	0.470	0.281
22. stegovne mjere	-0.024	0.037	0.190	0.309	0.689	-0.265
23. anticipacija uv. otpusta	0.080	0.015	-0.147	-0.344	-0.208	0.573
24. odnos s odgajateljima	0.101	-0.102	-0.267	-0.367	-0.212	0.602
25. odnos s osiguranjem	0.099	-0.140	-0.218	-0.260	-0.079	0.681
26. odnos s osuđenima	0.032	-0.117	-0.236	-0.245	0.196	0.535
27. odnos s obitelji	-0.125	-0.170	-0.149	-0.668	-0.147	0.255
28. pomoć u odnosima s obit.	0.044	-0.147	0.038	-0.043	0.230	0.340
29. odnos s prijateljima	0.024	-0.266	-0.295	-0.681	0.095	0.429
30. anticipacija živ. s obitelji	-0.028	-0.156	-0.096	-0.589	0.069	0.191
31. anticipacija stanovanja	-0.224	0.022	-0.132	-0.535	-0.122	0.104
32. anticipacija izvora prihoda	-0.486	-0.087	-0.079	-0.584	-0.064	0.254
33. anticipacija zaposlenja	-0.515	-0.088	-0.070	-0.598	-0.046	0.286
34. osoblje surađuje s CZSR	-0.634	0.123	-0.128	-0.066	0.034	-0.108
35. anticipacija pomoći CZSR	-0.691	-0.021	-0.157	-0.369	-0.045	0.151
36. osoblje sur. sa zdravstvom	-0.517	0.172	-0.251	0.033	-0.065	-0.056
37. anticipacija budućeg liječenja	-0.300	0.058	-0.605	0.083	-0.105	0.003

Analiza varijabli ovog faktora pokazuje da je prilagodba na uvjete života u zavodu povezana s uključenjem u radni proces i zadovoljstvo njime. Suprotno tome, kronični fizički i psihički problemi povezani su s neuključivanjem u radni proces i slabijom prilagodbom na uvjete života. Vidljivo je da je rad pozitivno povezan sa zdravljem i općenitom prilagodbom na uvjete života u zatvoru. Osuđenici koji ne rade imaju problema s adaptacijom i više fizičkih i psihičkih problema.

Na četvrtom faktoru sljedeće varijable imaju najviše projekcije: odnosi s poznanicima i prijateljima izvan zavoda, očekivanje života s obitelji po izlasku na slobodu, stanovanje po izlasku na slobodu, prihodi i zaposlenje po izlasku na slobodu. Sve ove varijable su pozitivno korelirane, što znači da osuđenikova anticipacija života na slobodi s obzirom na stanovanje, odnos s ljudima, zaposlenje i prihode tvori jednu kompaktnu sliku o tome je li budućnost izvjesna ili neizvjesna.

Peti faktor definiran je varijablama kršenje pravila kućnog reda, dobivanje pogodnosti i izricanje stegovnih mjera. Zanimljiva je činjenica da je i dobivanje pogodnosti i izricanje stegovnih mjera u istoj korelaciji s kršenjima pravila - osuđenici koji krše pravila češće su stegovno kažnjavani, ali istovremeno i češće dobivaju pogodnosti (i obratno). Ovi podaci potvrđuju iskustvo iz prakse prema kojem se na jednoj strani nalazi većina osuđenika koji se ne ističu svojim ponašanjem niti u jednom smjeru, te ne dobivaju niti nagrade niti kazne. Na drugoj strani nalazi se manjina čije je ponašanje često problematično, što uzrokuje izricanje stegovnih mjera, ali se upravo iz razloga njihove uočljivosti njihovi pozitivni pomaci u ponašanju posebno nagrađuju.

Šesti faktor definiraju varijable koje opisuju samopovređivanje i pokušaj suicida, osuđeničku anticipaciju dobivanja uvjetnog otpusta i trenutne odnose sa službom za tretman, djelatnicima službe osiguranja i drugim osuđenima, te u manjoj mjeri zadovoljstvo higijenskim uvjetima u zavodu. Iz smjerova projekcija varijabli na faktor vidljivo je da je odnos s drugim ljudima u zavodu (kako zaposlenicima tako i osuđenima) u relaciji s autodes-

truktivnim ponašanjem. Radi se, dakle, pretežno o prilagodbi na socijalnu okolinu u zavodu.

Radi mogućnosti usporedbe s faktorima na druga dva uzorka, ove smo faktore skraćeno nazvali:

1. Pomoć u poslijepenalnom razdoblju
2. Obrazovanje i slobodne aktivnosti
3. Rad i zdravstveni status
4. Anticipacija života na slobodi
5. Pogodnosti i stegovne mjere
6. Socijalna adaptacija

Vidljivo je, dakle, da su osuđenici u cjelovitom uzorku izdvojili šest područja "zavodskog života".

Matrica korelacija između ovih faktora (Tablica 4.) pokazuje nešto jače relacije između faktora 3 i 6, te 4 i 6, i faktora 2 i 4 te 3 i 4. Sve su ove relacije logične. Naime, za očekivati je da će socijalna adaptiranost u samom zavodu rezultirati pozitivnijom anticipacijom života na slobodi i većom vjerojatnošću uključivanja u radni proces unutar zavoda i na slobodi. Pozitivnija anticipacija života na slobodi povezana je sa uključenošću u obrazovne aktivnosti i aktivnosti slobodnog vremena i zadovoljstvo tim aktivnostima.

Nadalje, izvršene su faktorske analize na subuzorcima osuđenika iz otvorenih i poluotvorenih zavoda, te zatvorenog kaznenog zavoda, obzirom na bitne razlike u režimu zavodskog života.

Otvorene i poluotvorene ustanove

Tablica 5: Značajne glavne komponente

FAKTORI	Lambda	% zajedničke varijance	Kumulativno
1	4.4705319	0.12083	0.12083
2	3.1695058	0.08566	0.20649
3	2.7384627	0.07401	0.28050
4	2.3292448	0.06295	0.34345
5	1.9549818	0.05284	0.39629
6	1.7449824	0.04716	0.44345
7	1.6459108	0.04448	0.48794
8	1.4595169	0.03945	0.52738

Tablica 6: Orthoblique sklop (P)

Varijabla	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8
1. prilagodba uvjetima života	0.237	0.060	0.049	-0.082	-0.043	0.068	-0.569	-0.017
2. prostorno-higijenski uvjeti	0.019	0.008	0.014	0.164	-0.097	0.043	-0.834	-0.049
3. radna sposobnost	-0.096	0.111	-0.067	-0.340	-0.531	0.245	0.013	-0.118
4. uključenost u rad. proces	-0.029	0.121	-0.023	0.023	-0.817	0.003	0.267	-0.096
5. zadovoljstvo uvj. rada	0.050	0.014	0.065	0.078	-0.721	-0.014	-0.366	0.058
6. iskustvo rada za život	0.017	-0.120	0.006	-0.050	-0.583	0.031	-0.086	0.115
7. uključenost u obr. proces	0.048	-0.757	0.021	0.068	-0.002	0.104	-0.090	0.225
8. zadovoljstvo obrazovanjem	-0.094	-0.855	-0.103	-0.027	0.054	0.092	0.076	-0.082
9. iskustvo obraz. u životu	-0.053	-0.815	-0.038	-0.023	-0.037	-0.063	0.004	-0.045
10. uključenost u sl. vrijeme	0.074	-0.179	0.259	-0.588	-0.064	-0.316	0.085	0.207
11. zadovoljstvo sl. vremenom	-0.145	-0.183	0.150	-0.379	0.093	0.028	-0.410	0.215
12. iskustvo sl. vr. u životu	0.200	-0.388	0.227	-0.544	-0.063	-0.366	0.058	0.098
13. uključenost u KLA	0.165	-0.440	0.133	0.074	0.352	0.181	0.295	-0.119
14. uključenost u tret. ovisnika	0.049	-0.212	0.129	0.536	-0.142	0.200	-0.034	0.204
15. uključenost u sport	0.010	-0.191	0.150	-0.145	-0.126	0.125	0.202	0.396
16. kronične bolesti	0.093	0.048	0.108	0.645	0.069	-0.035	0.006	-0.132
17. psihički problemi	-0.145	-0.072	0.204	0.477	0.047	-0.255	-0.029	0.121
18. samopovrjeđivanje	0.608	0.047	0.097	0.181	-0.067	0.133	0.258	0.317
19. pokušaj samoubojstva	0.786	0.005	-0.071	0.180	-0.334	-0.054	0.339	-0.046
20. kršenje pravila	0.654	0.138	-0.018	-0.060	0.127	0.050	-0.248	0.024
21. pogodnosti	0.120	0.060	0.106	-0.254	0.037	-0.158	0.228	-0.603
22. stegovne mjere	-0.534	-0.258	0.023	0.314	-0.222	0.070	0.136	-0.023
23. anticipacija uv. otpusta	0.193	-0.008	-0.030	0.061	0.252	0.299	-0.184	-0.337
24. odnos s odgajateljima	0.318	-0.279	-0.081	-0.029	0.047	0.454	-0.121	-0.139
25. odnos s osiguranjem	0.534	-0.197	0.039	0.020	0.032	-0.043	-0.167	-0.107
26. odnos s osuđenima	0.020	-0.067	0.031	0.041	-0.181	0.553	-0.007	0.090
27. odnos s obitelji	-0.121	-0.110	0.057	-0.167	-0.032	0.411	0.113	-0.524
28. pomoć u odnosima s obit.	-0.018	-0.223	0.293	0.239	-0.153	-0.305	-0.153	-0.490
29. odnos s prijateljima	-0.008	-0.112	-0.131	-0.021	-0.012	0.702	-0.067	-0.022
30. anticipacija živ. s obitelji	-0.117	-0.050	0.208	0.139	-0.221	0.085	0.168	-0.247
31. anticipacija stanovanja	-0.192	0.114	0.387	0.022	-0.033	0.432	0.037	0.185
32. anticipacija izvora prihoda	-0.083	0.003	0.821	0.065	-0.001	-0.106	-0.131	-0.082
33. anticipacija zaposlenja	-0.004	0.002	0.817	0.055	0.087	-0.049	-0.176	-0.029
34. osoblje surađuje s CZSR	-0.049	0.285	0.362	-0.038	0.203	0.309	0.212	0.173
35. anticipacija pomoći CZSR	0.222	-0.009	0.638	-0.014	-0.179	-0.005	0.185	-0.092
36. osoblje sur. sa zdravstvom	-0.024	0.208	0.427	-0.122	0.174	0.396	0.117	0.101
37. anticipacija budućeg liječenja	-0.044	0.102	0.064	-0.547	-0.077	0.272	-0.109	-0.180

Tablica 7: Orthoblique struktura (F)

Varijabla	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8
1. prilagodba uvjetima života	0.401	0.015	0.037	-0.237	-0.254	0.230	-0.639	-0.089
2. prostorno-higijenski uvjeti	0.192	-0.072	-0.048	0.006	-0.259	0.134	-0.844	-0.167
3. radna sposobnost	0.136	0.089	0.061	-0.479	-0.627	0.386	-0.175	-0.093
4. uključenost u rad. proces	0.075	0.084	0.100	-0.129	-0.734	0.130	0.088	-0.075
5. zadovoljstvo uvj. rada	0.244	-0.078	0.119	-0.184	-0.798	0.165	-0.515	0.002
6. iskustvo rada za život	0.153	-0.173	0.080	-0.240	-0.634	0.142	-0.232	0.107
7. uključenost u obr. proces	0.049	-0.757	0.022	-0.015	-0.094	0.026	-0.148	0.209
8. zadovoljstvo obrazovanjem	-0.117	-0.837	-0.098	0.005	0.011	-0.042	-0.006	-0.057
9. iskustvo obraz. u životu	-0.083	-0.825	-0.049	-0.015	-0.080	-0.150	-0.077	-0.020
10. uključenost u sl. vrijeme	0.093	-0.216	0.273	-0.598	-0.198	-0.182	0.027	0.311
11. zadovoljstvo sl. vremenom	-0.009	-0.225	0.130	-0.436	-0.109	0.073	-0.401	0.226
12. iskustvo sl. vr. u životu	0.200	-0.427	0.233	-0.560	-0.220	-0.221	-0.049	0.194
13. uključenost u KLA	0.073	-0.357	0.142	0.145	0.322	0.100	0.289	-0.108
14. uključenost u tret. ovisnika	0.025	-0.200	0.134	0.411	-0.088	0.131	-0.004	0.119
15. uključenost u sport	0.035	-0.177	0.213	-0.235	-0.174	0.130	0.173	0.428
16. kronične bolesti	-0.038	0.066	0.049	0.662	0.216	-0.107	0.103	-0.214
17. psihički problemi	-0.303	-0.094	0.111	0.526	0.208	-0.368	0.135	0.087
18. samopovrjeđivanje	0.559	0.095	0.166	0.020	-0.107	0.242	0.179	0.280
19. pokušaj samoubojstva	0.730	0.032	0.019	0.018	-0.339	0.141	0.124	-0.070
20. kršenje pravila	0.707	0.147	-0.007	-0.195	-0.066	0.247	-0.353	-0.036
21. pogodnosti	0.110	0.080	0.122	-0.137	0.017	-0.045	0.138	-0.542
22. stegovne mjere	-0.565	-0.265	0.018	0.361	-0.045	-0.122	0.209	-0.021
23. anticipacija uv. otpusta	0.267	0.035	-0.025	0.053	0.134	0.333	-0.230	-0.395
24. odnos s odgajateljima	0.455	-0.231	-0.009	-0.156	-0.145	0.518	-0.278	-0.194
25. odnos s osiguranjem	0.549	-0.197	0.040	-0.082	-0.115	0.103	-0.289	-0.150
26. odnos s osuđenima	0.190	-0.028	0.136	-0.124	-0.287	0.576	-0.100	0.042
27. odnos s obitelji	0.030	-0.058	0.140	-0.149	-0.121	0.440	-0.003	-0.514
28. pomoć u odnosima s obit.	-0.048	-0.267	0.231	0.268	-0.124	-0.247	-0.167	-0.510
29. odnos s prijateljima	0.190	-0.051	-0.026	-0.147	-0.154	0.683	-0.172	-0.078
30. anticipacija živ. s obitelji	-0.091	-0.039	0.246	0.128	-0.171	0.098	0.139	-0.246
31. anticipacija stanovanja	-0.069	0.152	0.450	-0.073	-0.101	0.436	0.089	0.162
32. anticipacija izvora prihoda	-0.049	-0.015	0.784	0.026	-0.082	0.009	-0.033	-0.092
33. anticipacija zaposlenja	0.038	-0.007	0.779	0.000	-0.031	0.073	-0.076	-0.051
34. osoblje surađuje s CZSR	-0.023	0.349	0.404	-0.043	0.172	0.313	0.306	0.177
35. anticipacija pomoći CZSR	0.258	0.006	0.688	-0.111	-0.263	0.174	0.138	-0.082
36. osoblje sur. sa zdravstvom	0.071	0.271	0.487	-0.168	0.063	0.446	0.167	0.098
37. anticipacija budućeg liječenja	0.183	0.106	0.147	-0.605	-0.287	0.417	-0.235	-0.145

Tablica 8: Orthoblique matrica korelacija

	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8
F1	1.000	0.029	0.053	-0.187	-0.189	0.266	-0.205	-0.053
F2		1.000	0.006	0.015	0.078	0.099	0.096	-0.017
F3			1.000	-0.078	-0.125	0.155	0.083	-0.000
F4				1.000	0.260	-0.177	0.152	-0.123
F5					1.000	-0.185	0.229	0.007
F6						1.000	-0.109	-0.076
F7							1.000	0.111
F8								1.000

Na uzorku iz otvorenih i poluotvorenih ustanova izolirano je osam značajnih faktora koji objašnjavaju ukupno oko 53% zajedničke varijance (Tablica 5.).

Tablice 6. i 7. prikazuju sklop i strukturu faktora.

Prvi faktor definiran je varijablama koje se odnose na samopovređivanje i suicid, te kršenje pravila kućnog reda, stegovne mjere i odnose sa službom osiguranja. Autodestruktivna i destruktivna ponašanja i loši odnosi sa službom osiguranja u relaciji su s izricanjem stegovnih mjera. Ovaj faktor zapravo diferencira ekscesne ličnosti od neproblematičnih osuđenika.

Drugi faktor definiraju varijable koje se odnose na obrazovni proces - uključenost, zadovoljstvo i korisnost u budućem životu.

Treći faktor također je prilično jasno definiran, a ga opisuju varijable koje se odnose na anticipaciju života na slobodi - problem stanovanja, prihoda, zaposlenja, suradnje osoblja zavoda s centrom za socijalni rad, obraćanje za pomoć centru za socijalni rad.

Četvrti faktor definiran je sljedećim varijablama: uključenost i zadovoljstvo aktivnostima slobodnog vremena i korištenje tih vještina na slobodi, uključenost u tretman ovisnosti, liječenje bolesti i psihičkih problema i namjera nastavka liječenja.

Smjerovi korelacija pokazuju da su sudjelovanje u aktivnostima slobodnog vremena i zadovoljstvo njima u negativnoj korelaciji s liječenjem od fizičkih i psihičkih oboljenja.

Peti faktor definiraju varijable koje se odnose na rad - radna sposobnost, uključenost

u radni proces i zadovoljstvo, te korist koja se očekuje na slobodi.

Šesti faktor definiran je odnosima s drugim ljudima - odgajateljima, prijateljima i poznanicima te drugim osuđenici. Smjerovi korelacija pokazuju da je odnos osuđenika s drugima iz njihove okoline konzistentan, bez obzira o kome se radi.

Sedmi faktor definiran je samo s dvije varijable - zadovoljstvom općim uvjetima života i procjenom higijenskih uvjeta.

Osmi faktor definiraju varijable uključenosti u sportske aktivnosti, dobivanje pogodnosti, pomoć osoblja u odnosima s obitelji i procjene odnosa s članovima obitelji. Čini se da ovaj faktor nije dovoljno dobro definiran da bi ga se uzelo u daljnje razmatanje.

Skraćeni nazivi ovih faktora bili bi:

1. Ponašanje i stegovne mjere
2. Obrazovanje
3. Anticipacija života na slobodi
4. Slobodno vrijeme i liječenje
5. Rad
6. Odnosi s drugim ljudima
7. Uvjeti života
8. Nedovoljno definiran

Korelacije između ovih faktora (Tablica 8.) su relativno niske. U nešto većoj korelaciji su jedino faktori slobodnog vremena i rada (4 i 5), te faktori ponašanja i stegovnih mjera i odnosa s drugim ljudima (1 i 6).

Zatvorene ustanove

Tablica 9: Značajne glavne komponente

FAKTORI	Lambda	% zajedničke varijance	Kumulativno
1	5.4519983	0.14735	0.14735
2	3.6793645	0.09944	0.24679
3	3.4204346	0.09244	0.33924
4	2.7254549	0.07366	0.41290
5	2.0110470	0.05435	0.46725
6	1.6938868	0.04578	0.51303
7	1.4861381	0.04017	0.55320

Treća faktorska analiza (zatvorena ustanova) izolirala je sedam značajnih faktora koji objašnjavaju ukupno oko 55% zajedničke varijance (Tablica 9.).

Tablice 10. i 11. prikazuju sklop i strukturu ekstrahiranih faktora.

Prvi faktor na uzorku osuđenika iz zatvorenih ustanova definiraju varijable koje se odnose na samopovređivanje i pokušaj suicida, anticipaciju uvjetnog otpusta, odnose sa službenicima za tretman, službom osiguranja i drugim osuđenima, te opću prilagodbu na uvjete života u kaznenom zavodu. Samodestruktivna ponašanja vezana su uz loše odnose sa svima, lošu prilagodbu i neočekivano uvjetnog otpusta.

Drugi faktor opisuju varijable koje se odnose na slobodno vrijeme i obrazovanje (uključeno, zadovoljstvo i korisnost za život na slobodi), te uključenost u sportske aktivnosti.

Treći faktor definiran je varijablama: radna sposobnost, uključenost u radni proces, liječenje od kroničnih bolesti i psihičkih problema, uključenost u KLA, suradnja zatvorskog osob-

lja sa zdravstvenim ustanovama zbog osuđeničkog liječenja i planiranje nastavka liječenja na slobodi.

Četvrti faktor opisan je sljedećim varijablama: izvjesnost prihoda i zaposlenja, suradnja osoblja s centrima za socijalni rad, namjera obraćanja centru za socijalni rad radi pomoći na slobodi.

Peti faktor definiraju projekcije varijabli kršenje pravila kućnog reda, stegovne mjere i pogodnosti.

Šesti faktor definiran je varijablama koje opisuju zadovoljstvo radom u zavodu i procjenu korisnosti radnog iskustva za život na slobodi, te zadovoljstvo prostorno-higijenskim uvjetima u zatvoru.

Sedmi faktor definiraju varijable: trenutni odnos s članovima obitelji, anticipacija života s obitelji na slobodi, anticipacija stanovanja te trenutni odnos s poznicima i prijateljima.

Skraćeni nazivi ovih faktora mogli bi biti:

1. Autodestruktivna ponašanja i odnosi s ljudima
2. Obrazovanje i slobodno vrijeme
3. Fizičko i zdravstveno stanje
4. Anticipacija života na slobodi
5. Stegovne mjere i pogodnosti
6. Zadovoljstvo radom i prostorno-higijenskim uvjetima
7. Odnos s ljudima na slobodi

Iz tablice 12. vidljivo je da postoji nešto viša negativna korelacija između prvog i šestog faktora, što znači da osuđenici koji manifestiraju autodestruktivna ponašanja i imaju

Tablica 12: Orthoblique matrica korelacija

	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7
F1	1.000	0.039	0.008	-0.146	-0.134	-0.389	-0.268
F2		1.000	-0.035	0.074	0.159	0.099	0.115
F3			1.000	-0.127	0.086	-0.216	0.075
F4				1.000	0.118	0.134	0.351
F5					1.000	0.110	0.209
F6						1.000	0.194
F7							1.000

Talibca 10: Orthoblique sklop (P)

Varijabla	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7
1. prilagodba uvjetima života	0.428	-0.084	-0.010	0.042	0.319	-0.378	0.038
2. prostorno-higijenski uvjeti	0.130	0.094	-0.334	0.024	0.068	-0.605	-0.018
3. radna sposobnost	-0.113	0.010	0.676	-0.109	-0.004	-0.294	-0.011
4. uključenost u rad. proces	-0.023	-0.023	0.236	0.025	0.018	-0.806	-0.022
5. zadovoljstvo uvj. rada	-0.013	0.038	0.166	0.032	-0.023	-0.870	-0.023
6. iskustvo rada za život	-0.119	-0.053	0.075	-0.026	-0.069	-0.869	0.068
7. uključenost u obr. proces	0.180	-0.534	0.055	0.207	-0.458	0.011	0.045
8. zadovoljstvo obrazovanjem	0.054	-0.617	-0.035	0.213	-0.530	-0.091	0.116
9. iskustvo obraz. u životu	-0.016	-0.625	-0.066	0.176	-0.464	-0.055	0.116
10. uključenost u sl. vrijeme	0.029	-0.713	0.020	-0.091	0.204	0.008	-0.023
11. zadovoljstvo sl. vremenom	-0.175	-0.705	-0.151	-0.181	0.033	-0.194	-0.140
12. iskustvo sl. vr. u životu	-0.154	-0.742	-0.122	-0.163	0.035	-0.149	-0.040
13. uključenost u KLA	0.069	0.161	-0.526	0.002	0.013	-0.329	0.125
14. uključenost u tret. ovisnika	0.004	-0.386	0.043	0.012	0.034	0.119	-0.024
15. uključenost u sport	0.175	-0.576	0.274	0.007	0.121	0.234	0.016
16. kronične bolesti	0.033	0.023	-0.716	-0.038	-0.029	0.102	0.132
17. psihički problemi	-0.218	0.036	-0.583	-0.242	-0.075	0.053	0.191
18. samopovrjeđivanje	0.610	0.077	0.160	0.019	-0.025	0.134	-0.234
19. pokušaj samoubojstva	0.740	-0.083	0.161	-0.095	0.006	0.104	0.308
20. kršenje pravila	0.211	0.275	-0.032	-0.166	-0.698	-0.113	-0.049
21. pogodnosti	0.150	-0.075	-0.088	-0.016	0.620	-0.263	-0.025
22. stegovne mjere	-0.012	-0.266	0.057	0.166	0.730	0.148	0.099
23. anticipacija uv. otpusta	0.526	0.137	-0.021	0.020	-0.105	-0.009	-0.333
24. odnos s odgajateljima	0.564	0.184	0.016	-0.023	-0.128	0.036	-0.132
25. odnos s osiguranjem	0.611	0.047	-0.187	-0.110	-0.078	-0.123	0.113
26. odnos s osuđenima	0.544	-0.087	-0.237	-0.095	0.155	-0.125	0.211
27. odnos s obitelji	0.052	-0.084	0.068	-0.117	-0.091	0.133	-0.735
28. pomoć u odnosima s obit.	0.516	-0.213	0.058	0.204	0.091	0.078	0.008
29. odnos s prijateljima	0.151	-0.168	-0.220	-0.251	0.146	-0.128	-0.427
30. anticipacija živ. s obitelji	-0.011	-0.117	0.090	0.138	0.050	0.038	-0.769
31. anticipacija stanovanja	-0.123	0.100	0.094	-0.054	-0.019	-0.053	-0.662
32. anticipacija izvora prihoda	-0.047	0.007	-0.146	-0.709	-0.104	-0.149	-0.158
33. anticipacija zaposlenja	0.089	-0.070	-0.122	-0.741	0.003	-0.001	-0.158
34. osoblje surađuje s CZSR	-0.007	-0.160	0.307	-0.639	0.041	0.156	0.356
35. anticipacija pomoći CZSR	0.041	-0.057	0.161	-0.801	0.012	0.142	0.068
36. osoblje sur. sa zdravstvom	-0.111	0.203	0.467	-0.235	-0.107	-0.032	0.262
37. anticipacija budućeg liječenja	0.113	0.071	0.737	-0.007	-0.015	-0.062	0.140

Tablica 11: Orthoblique struktura (F)

Varijabla	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7
1. prilagodba uvjetima života	0.513	-0.046	0.103	-0.025	0.219	-0.502	-0.079
2. prostorno-higijenski uvjeti	0.359	0.061	-0.205	-0.025	-0.031	-0.567	-0.162
3. radna sposobnost	0.027	-0.057	0.751	-0.221	0.024	-0.412	-0.025
4. uključenost u rad. proces	0.291	-0.110	0.408	-0.117	-0.052	-0.849	-0.145
5. zadovoljstvo uvj. rada	0.333	-0.058	0.344	-0.111	-0.098	-0.899	-0.165
6. iskustvo rada za život	0.213	-0.151	0.266	-0.123	-0.140	-0.842	-0.094
7. uključenost u obr. proces	0.175	-0.580	0.011	0.097	-0.527	-0.138	-0.082
8. zadovoljstvo obrazovanjem	0.074	-0.678	-0.057	0.130	-0.599	-0.172	-0.026
9. iskustvo obraz. u životu	-0.013	-0.676	-0.086	0.119	-0.528	-0.102	-0.003
10. uključenost u sl. vrijeme	-0.010	-0.689	0.071	-0.134	0.074	-0.072	-0.099
11. zadovoljstvo sl. vremenom	-0.069	-0.750	-0.070	-0.260	-0.141	-0.211	-0.280
12. iskustvo sl. vr. u životu	-0.096	-0.770	-0.044	-0.210	-0.116	-0.162	-0.172
13. uključenost u KLA	0.163	0.167	-0.450	0.072	-0.025	-0.200	0.026
14. uključenost u tret. ovisnika	-0.057	-0.372	0.030	-0.011	-0.014	0.071	-0.032
15. uključenost u sport	0.043	-0.534	0.256	-0.045	0.059	0.067	-0.004
16. kronične bolesti	-0.038	0.068	-0.726	0.106	-0.057	0.263	0.073
17. psihički problemi	-0.248	0.046	-0.559	-0.068	-0.072	0.264	0.120
18. samopovrjeđivanje	0.625	0.079	0.111	-0.151	-0.112	-0.176	-0.349
19. pokušaj samoubojstva	0.629	-0.021	0.183	-0.107	-0.028	-0.180	0.100
20. kršenje pravila	0.396	0.144	-0.058	-0.287	-0.727	-0.270	-0.302
21. pogodnosti	0.175	0.002	0.025	-0.003	0.545	-0.249	-0.008
22. stegovne mjere	-0.228	-0.114	0.083	0.281	0.751	0.236	0.316
23. anticipacija uv. otpusta	0.635	0.104	-0.056	-0.175	-0.224	-0.270	-0.477
24. odnos s odgajateljima	0.613	0.172	-0.012	-0.150	-0.199	-0.211	-0.288
25. odnos s osiguranjem	0.656	0.057	-0.141	-0.158	-0.171	-0.318	-0.138
26. odnos s osuđenima	0.524	-0.028	-0.162	-0.076	0.067	-0.249	0.013
27. odnos s obitelji	0.224	-0.179	-0.006	-0.390	-0.258	-0.079	-0.788
28. pomoć u odnosima s obit.	0.434	-0.157	0.035	0.130	0.027	-0.117	-0.044
29. odnos s prijateljima	0.324	-0.212	-0.173	-0.407	-0.053	-0.257	-0.586
30. anticipacija živ. s obitelji	0.150	-0.187	0.015	-0.139	-0.100	-0.114	-0.707
31. anticipacija stanovanja	0.089	0.004	0.056	-0.282	-0.129	-0.153	-0.643
32. anticipacija izvora prihoda	0.169	-0.092	-0.046	-0.771	-0.242	-0.235	-0.455
33. anticipacija zaposlenja	0.235	-0.135	-0.036	-0.799	-0.150	-0.146	-0.458
34. osoblje surađuje s CZSR	-0.080	-0.156	0.390	-0.539	0.059	0.065	0.177
35. anticipacija pomoći CZSR	0.081	-0.097	0.240	-0.787	-0.053	-0.006	-0.188
36. osoblje sur. sa zdravstvom	-0.109	0.175	0.506	-0.188	0.004	-0.062	0.239
37. anticipacija budućeg liječenja	0.111	0.057	0.759	-0.072	0.066	-0.233	0.156

loše odnose s drugim ljudima izražavaju manje zadovoljstva radom i prostorno-higijenskim uvjetima. U nešto većoj korelaciji su i faktori Anticipacija života na slobodi i Odnos s ljudima na slobodi, Autodestruktivna ponašanja i odnosi s ljudima i Odnosi s ljudima na slobodi, te Fizičko i zdravstveno stanje i Zadovoljstvo radom i prostorno-higijenskim uvjetima.

Usporedba faktorskih struktura dobivenih na ukupnom uzorku, te uzorcima iz zatvorene i poluotvorenih/otvorenih ustanova

Tablica 13. kongruencija fakora pokazuje, općenito govoreći, prilično niske koeficijente kongruencije. Svega tri faktora iz oba sub-uzorka imaju kongruenciju veću od .80, a jedan veću od .70.

Ta se četiri faktora donekle mogu prepoznati u sve tri faktorske analize, ali treba naglasiti da oni nemaju identičan sadržaj, već se razlikuju u nekim varijablama.

Ovakav rezultat govori u prilog pretpostavci da osuđene osobe percipiraju razne komponente sadržaja zavodskog života donekle slično, ali ipak, postoje određene razlike obzirom na otvorenost ustanove.

Tri faktora dobivena na uzorku iz zatvorene ustanove, čini se, prilično dobro ocrtavaju zaokupljenost osuđenika određenim područjima na kojima osjećaju deprivaciju: to su faktori Fizičkog i zdravstvenog stanja, Pogodnosti i stegovnih mjera te Odnosa s ljudima na slobodi.

Prvi faktor očituje brigu za zdravlje, koja dolazi do izražaja u lošijim uvjetima života

akvi vladaju u zatvorenoj ustanovi. Također, orijentiranost na zdravstvene probleme moguća je posljedica jednoličnijeg života unutar zatvorenih ustanova. Ovu pretpostavku potvrđuje i istraživanje Mikšaj-Todorović i Leko (1995) na jednom uzorku osuđenika iz iste ustanove prema kojem je liječenje (zbog psihičkih i somatskih bolesti te alkoholizma i narkomanije) predviđeno za oko 50% ispitanika. Isto tako, ovi autori (Leko i Mikšaj-Todorović, 1996) navode kako se na liječničke preglede često prijavljuje oko 20% osuđenika, bez obzira na to jesu stvarno bolesni.

Nagrade i pogodnosti pretežno se realiziraju putem češćih kontakata sa slobodom, što je svakako od veće važnosti osuđenicima u zatvorenoj ustanovi. Zbog velike koncentracije društveno opasnih osuđenih osoba u zatvorenom zavodu, zatvorski je režim više usmjeren na kontrolu ponašanja putem ovih mehanizama, pa se to odražava i u osuđeničkoj percepciji. Prema istraživanju Leko i Mikšaj-Todorović (1996), oko četiri petine osuđenika u zatvorenoj ustanovi zahtijeva pojačanu pozornost od strane osoblja, jer je njihovo ponašanje procijenjeno kao promjenjivo ili negativno.

Odnosi s ljudima na slobodi u zatvorenoj se ustanovi, čini se, percipiraju odvojeno od odnosa s drugim ljudima unutar ustanove, za razliku od ostalih zavoda. To je također vjerojatno posljedica veće izolacije osuđenika u zatvorenom zavodu. Osuđenici iz otvorenih i poluotvorenih ustanova odnose s drugim ljudima doživljuju kao jedinstveno područje, jer je okružje u kojemu oni žive sličnije slobodi (osuđenička populacija je drugačijeg tipa, nema zidova, funkcija službe sigurnosti je drugačija).

Tablica 13: Tablica kongruencija faktora

Z	O/P	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8
F1		0.809	-0.134	0.232	-0.209	-0.484	0.592	-0.489	-0.382
F2		0.033	0.723	-0.266	0.361	0.312	0.050	0.108	-0.282
F3		0.199	0.214	0.239	-0.612	-0.580	0.392	-0.060	0.110
F4		-0.382	-0.142	-0.830	0.339	0.318	-0.513	0.109	0.063
F5		-0.372	0.438	-0.113	0.124	0.121	-0.191	0.280	-0.039
F6		-0.558	0.177	-0.256	0.489	0.830	-0.496	0.618	0.195
F7		-0.347	0.110	-0.446	0.220	0.316	-0.501	0.285	0.284

cijeli uzorak	otvorene i poluotv. ustanove		zatvorene ustanove
6. Autodestruktivna ponašanja i odnosi s ljudima	1. Autodestruktivna ponašanje i stegovne mjere te odnosi sa službom osiguranja	.809	1. Autodestruktivna ponašanja i odnosi s ljudima
2. Obrazovanje i slobodne aktivnosti	2. Obrazovanje	.723	2. Obrazovanje i slobodne aktivnosti
4. Anticipacija života na slobodi	3. Anticipacija života na slobodi	-.830	4. Anticipacija života na slobodi
1. Pomoć u poslijepenalnom razdoblju	4. Slobodne aktivnosti i liječenje	-	3. Fizičko i zdravstveno stanje
3. Rad i zdravstveni status	5. Rad	.830	6. Zadovoljstvo radom i prostorno-higijenskim uvjetima
5. Pogodnosti i stegovne mjere	6. Odnosi s drugim ljudima općenito	-	5. Pogodnosti i stegovne mjere
	7. Uvjeti života	-	7. Odnos s ljudima na slobodi
	8. Nedovoljno definiran		

ZAKLJUČAK

Istraživanje je pokazalo da osuđene osobe u institucionalnom tretmanu percipiraju određeni broj komponenti zatvorskog života, te da taj broj i njihov sadržaj ovise o vrsti ustanove u kojoj se nalaze. Naime, u cjelokupnom uzorku izolirano je šest faktora, na uzorku ispitanika iz poluotvorenih i otvorenih ustanova osam, a na uzorku iz zatvorene ustanove sedam faktora. Pritom treba imati na umu da struktura faktora ovisi o upotrijebljenim varijablama u upitniku.

U sve tri provedene faktorske analize mogu se prepoznati četiri faktora, čije su kongruencije (izračunate za faktorske strukture na uzorcima iz poluotvorenih/otvorenih ustanova i jedne zatvorene ustanove) više od .70, odnosno .80. To su faktori koji opisuju autodestruktivna ponašanja i odnose s ljudima, obrazovanje i slobodne aktivnosti, anticipaciju života

na slobodi, te rad. Njihov sadržaj nije identičan, već se razlikuju u nekim varijablama. Faktor pogodnosti i stegovnih mjera pojavio se na ukupnom uzorku i uzorku iz zatvorene ustanove, a ostali faktori specifični su za pojedini uzorak.

Čini se da različiti režimi života u različitim tipovima ustanova uvjetuju različite percepcije osuđenika. Tako su osuđenici u zatvorenoj ustanovi, za razliku od onih u otvorenim i poluotvorenim, više orijentirani na svoje fizičko i zdravstveno stanje, pogodnosti i kazne te odnose s ljudima na slobodi. Ne čudi da su upravo ti sadržaji njihova preokupacija, s obzirom na viši stupanj depriviranosti, poglavito u kontaktima sa "slobodom".

Istraživanje je, dakle potvrdilo da ispitanici prepoznaju pretpostavljene komponente prve razine tretmana kao uglavnom zasebne cjeline, a struktura tih komponenti određenim dijelom ovisi o tipu ustanove.

LITERATURA

- Brgles, Ž. (1996): Mogućnosti primjene programa relaksacije "yoga-nidra" u uvjetima Otvorenog kaznenog zavoda "Valtura-Pula, Kriminologija i socijalna integracija, 4, 1, 89-96.
- Brinc F. (1985): Določitelji družbenega vzdušja v kaznenih zavodih v SR Sloveniji. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 36, 304-317.
- Brinc F. (1986): Problematika penološkoga obravnavanja mladoletnih in mlajših polnoletnih obsojencev v SR Sloveniji. Inštitut za kriminologijo pri Pravni Fakulteti v Ljubljani, Ljubljana.
- Buđanovac (1989): Metode rada s osuđenima kao indtrument principa individualizacije kazne u suvremenoj penološkoj praksiu. Penološke teme, 4, 1-2, 9-20.
- Buđanovac M., Stipetić K. (1978): Mišljenje osuđenih osoba o tretmanu u kazneno- popravnom domu Lepoglava. Penologija, 6, 1-2, 69-76.
- Buđanovac M., Žakman-Ban V., Buđanovac A. (1987): Mišljenje osuđenih osoba o osoblju, tretmanu i uvjetima života i rada u kazneno- popravnom domu Lepoglava. Penološke teme, 2, 3-4, 163-175.
- Buđanovac, A. Mikšaj-Todorović, Lj., Trupeć, B. Planinić, E. (1996): Kazneni zavodi otvorenog i poluotvorenog tipa u RH. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 3, 853-873.

- Bush, J. (1995): Teaching self-risk management to violent offenders. In: McGuire, J. (ed.): What works: Reducing reoffending. John Wiley and Sons, New York.
- Hagan, M.P., King R.P., Patros, R.L. (1994): The efficacy of a serious sex offenders treatment program for adolescent rapists. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 38, 2, 141-150.
- Holbert F., Unnithan N.P. (1992): Free Will Determinism and Criminality: the Self-perception of Prison Inmates. *Journal of Criminal Justice*, 18, 43-53.
- Leko, M, Mikšaj-Todorović Lj. (1996): Specifična ili ekscesivna ponašanja osuđenih počinitelja razbojništva u relaciji s procjenom njihova ponašanja u kaznenom zavodu. *Kriminologija i socijalna integracija*, 4, 2, 133-141.
- Lipton, D.S.(1995): The Effectiveness of Treatment for Drug Abusers Under Criminal Justice Supervision, Presentation at the 1995 conference on criminal justice research and evaluation, National institute of Justice, Washington.
- Mikšaj-Todorović Lj., Buđanovac, A. (2001): Upitnik o tretmanu. U: Modeli intervencije u svrhu prevencije poremećaja u ponašanju. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, u tisku.
- Mikšaj-Todorović Lj., Buđanovac, A. (2001): Analiza razlika u percepciji tretmana između osuđenika iz zatvorenih i otvorenih/ poluotvorenih kaznenih ustanova. U: Modeli intervencije u svrhu prevencije poremećaja u ponašanju, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, u tisku.
- Mikšaj-Todorović, Lj, Buđanovac, A., Brgles, Ž (1998): Rehabilitacijski programi u institucijama u hrvatskoj penološkoj teoriji i praksi. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 34, 1, 83-92.
- Mikšaj-Todorović, Lj., Leko, M. (1995): Strukturiranje vremena osuđenika u relaciji s općom procjenom njihova ponašanja u kaznenom zavodu. *Kriminologija i socijalna integracija*, 3, 2, 151-164.
- Tatalović, R., Lj. Mikšaj-Todorović, Buđanovac, A. Trupeć, B. (1999): Tretman alkoholičara počinitelja kaznenih djela u kaznenim zavodima u Republici Hrvatskoj. 1. hrvatska konferencija o alkoholizmu i drugim ovisnostima - AEP, Hrvatsko psihijatrijsko društvo, Hrvatsko društvo za suzbijanje alkoholizma i drugih bolesti, Opatija, 8. i 9. listopada, 1999.

PRILOG

UPITNIK O TRETMANU

Molimo vas da odgovorite na sljedeća pitanja. Čitajte pažljivo i nemojte propustiti niti jedno pitanje. HVALA!

1. Uvjetima života u zatvoru prilagodio sam se
 1. dobro
 2. osrednje
 3. loše
2. Prostorno-higijenski uvjeti života u kaznenom zavodu su
 1. zadovoljavajući
 2. osrednji
 3. loši
3. S obzirom na radnu sposobnost
 1. sposoban sam
 2. privremeno sam nesposoban
 3. nesposoban sam
4. Trenutačno sam uključen u radni proces
 1. da
 2. ne
5. Zadovoljan sam uvjetima rada
 1. da
 2. osrednje
 3. ne
 4. nisam uključen
6. Mislim da mi iskustvo stečeno u procesu rada u kaznenom zavodu može koristiti u životu
 1. da
 2. nisam siguran
 3. ne
 4. nisam uključen
7. Trenutačno sam uključen u obrazovni proces u kaznenom zavodu
 1. da
 2. ne
8. Zadovoljan sam uvjetima obrazovnog procesa u kaznenom zavodu
 1. da
 2. osrednje
 3. ne
 4. nisam uključen
9. Iskustvo stečeno u obrazovnom procesu u kaznenom zavodu može mi koristiti u životu
 1. da
 2. nisam siguran
 3. ne
 4. nisam uključen
10. Trenutačno sam uključen u aktivnosti slobodnog vremena a kaznenom zavodu
 1. da
 2. ne
11. Zadovoljan sam uvjetima provođenja slobodnog vremena u kaznenom zavodu
 1. da
 2. osrednje
 3. ne
 4. nisam uključen
12. Mislim da mi iskustvo stečeno a slobodnim aktivnostima može koristiti a životu
 1. da
 2. nisam siguran
 3. ne
 4. nisam uključen
13. Trenutačno sam uključen u KLA
 1. da
 2. ne
14. Trenutačno sam uključen u tretman ovisnika o drogama
 1. da
 2. ne
15. Trenutačno sam uključen u sportske aktivnosti
 1. da
 2. ne
16. Trenutačno se liječim od kroničnih bolesti
 1. da
 2. ne
17. Trenutačno se liječim zbog nekih psihičkih problema
 1. da
 2. ne

18. U zatvoru sam se samopovređivao

1. ne
2. da

19. U zatvoru sam se pokušao ubiti

1. ne
2. da

20. Kršio sam pravila kućnog reda

1. ne
2. ponekad
3. često

21. Zbog svog ponašanja dobivao sam pogodnosti

1. da, više puta
2. jednom
3. nikada

22. Zbog svog ponašanja u KZ izrečene su mi stegovne mjere

1. da, više puta
2. jednom
3. nikada

23. Mislim da ću zbog svojeg ponašanja u KZ dobiti uvjetni otpust

1. da
2. nisam siguran
3. ne

24. Moji odnosi sa stručnom službom za tretman (odgajateljima) trenutačno su

1. dobri
2. osrednji
3. loši

25. Moji odnosi s djelatnicima službe osiguranja trenutačno su

1. dobri
2. osrednji
3. loši

26. Moji odnosi s drugim osuđenima trenutačno su

1. dobri
2. osrednji
3. loši

27. Moji odnosi sa članovima obitelji trenutačno su

1. dobri
2. osrednji
3. loši

28. Osoblje ustanove mi je pomagalo prilikom odnosa s mojom obitelji

1. da
2. ne

29. Moji kontakti i odnosi s poznanicima i prijateljima izvan KZ trenutačno su

1. dobri
2. osrednji
3. loši

30. Po izlasku iz zatvora očekujem da ću živjeti s članovima uže obitelji

1. da
2. ne

31. Po izlasku iz zatvora ne znam gdje ću stanovati

1. netočno
2. točno

32. Nakon izdržavanja kazne neću imati nikakav izvor prihoda

1. netočno
2. točno

33. Po izlasku iz zatvora moje zaposlenje je krajnje neizvjesno

1. netočno
2. točno

34. Osoblje zatvora surađuje zbog mojih problema s centrom za socijalni rad

1. ne
2. da

35. Po izlasku iz zatvora namjeravam se radi pomoći obratiti centru za socijalni rad

1. ne
2. da

36. Osoblje zatvora surađuje s nadležnim zdravstvenim ustanovama u svezi nastavka mog liječenja po otpustu na slobodu

1. ne
2. da

37. Po izlasku iz zatvora nastaviti ću ili započeti potrebno liječenje

1. ne
2. da

A FACTOR ANALYSIS OF THE QUESTIONNAIRE ON INSTITUTIONAL PENAL TREATMENT

ABSTRACT

On a sample of 312 inmates from four correctional facilities in the Republic of Croatia (one minimum-security (N=31), two medium-security (N=110) and one maximum security-level facility (N=171), the questionnaire was administered in order to examine the inmates' perception of various treatment "components", i.e. institutional life.

The goal of this research was to establish the factor structure of the questionnaire on the whole sample, and on each separate subsample. In this way, a comparison of the structures could be made that could show if the inmates perceive the separate segments of first treatment level supposed by the "three-level-treatment" model (Bu_anovac et al., 1996) (work, education, leisure time, system of stimulation (rewards and punishments), contacts with community, interpersonal relations, anticipation of life in the community).

A factor analysis was made with the Pcompa_n program. The criteria for extraction was PB, and the principal components were rotated in orthoblique position.

This research showed that inmates perceive several components of prison life, and their number and content depend on the type of institution. In the whole sample, six factors were extracted; on the subsample of minimum and medium security prison inmates, eight factors were extracted; and on the subsample of maximum-security prison inmates, seven factors.

Four similar factors could be recognized in each factor analysis, and their congruences (computed for factor structures) were higher than .70 (.80). These factors were: autodestructive behaviors and interpersonal relations; education and leisure time activities; anticipation of life in the community and work. Their content was not identical, but somewhat different. The rewards and punishments factor emerged for the whole sample and in the subsample of maximum security prison inmates, and other factors were specific for particular subsamples.

It seems that the different regimes of life in different types of prison affect the inmates' perception. The maximum-security inmates were more oriented towards their physical and health condition, rewards and punishments, and interpersonal relations with people from the community. It is quite reasonable that these were the contents that preoccupied them the most, because of the higher levels of deprivation in such prisons, especially in terms of their contacts with the community. The inmates from minimum and medium security prisons, on the other hand, separately perceive leisure time activities and medical treatment, global relationships with other people (inside and outside the prison), and life conditions.

This study confirmed that subjects recognize the supposed components of the first level of treatment as mostly separate parts, and the structure of these components partly depends on the prison type.

Keywords: penal treatment, inmates' rehabilitation